

Projekt záró beszámoló a 81321 sz. A munkaszolgálat az emlékezők elbeszélésében c. OTKA
kutatásról

Könyvtárnyi méretű a huszadik század társadalomtörténetének irodalma, s még nagyobb az a dokumentum anyag, amelyhez a korszak kutatói fordulhatnak, ha további mélységeket szeretnének elérni a korszak társadalmi-történeti folyamatainak megértésében. Ma, hetven évvel a holokauszt után, az utolsó utáni pillanatokban vagyunk akkor, ha az akkor történeteket nem pusztán száraz történetírói perspektívából, de az azt megélők élményein, szemüvegén keresztül is tanulmányozni szeretnénk, s meg szeretnénk érteni az események háttérben meghúzódó társadalmat és társadalmi folyamatokat is, s azt, ahogy a túlélők mindennek részét képezik.

„A holokauszt vége” Alvin H. Rosenfeld magyarul most megjelent könyvének¹ címe nem pusztán, sőt, nem is elsősorban a II. világháború, s vele a genocídium végére utal. Szerzője azt a folyamatot nevezi így, amelynek során a hetven évvel ezelőtt történtek a maguk tényleges valójában és a genocídium a maga egyedülálló borzalmában –miközben az elmúlt évtizedek nyilvános diskurzusában egyre nagyobb hangsúly került arra, hogy a huszadik század, s talán az emberiség e legnagyobb rémtettének nem szabad feledésbe merülnie – az ebből az indíttatásból megszületett alkotások (regények, novellák, mozi- és tv-filmek, kiállítások, stb.) áradatában lassacskán elbogatellizálódik, jelentéktelenné és köznapivá válik. A múlt borzalma, írja a könyv, e paradox hatás révén, ahogy a gettók és lágerek világának elbeszélését a szórakoztatóipar fokozatosan magáévá teszi, lassacskán elhalványul. Ugyanakkor – s ez egy további paradox következmény, mondja – az áldozatok egy része, épp azon törekvés révén, hogy a velük történtek borzalmára mindörökké emlékezzünk, sorsuk folytonos, és természetsszerűleg egyre populárisabb újramesélése révén feléledni, majdhogynem feltámadni látszik, míg a tényleges túlélők, s az átélt borzalomnak, a kínhalál testközelségének egy életen át cipelt súlya szinte feledésbe merül.

Eljön ugyanakkor a holokauszt vége lassan annyiban is – hisz hetven év telt el azóta –, hogy egyre kevesebben vannak köztünk, akik átélték a holokauszt borzalmaikat, s tanúságot tehetnek az elszenvedettokról, s persze azoknak is, akik szemtanúi voltak embertársaik üldöztetésének, s akik számot adhatnak a látottakról, s az akkori érzéseikről. A még elérhető kevesek megkérdezését tűzte ki – immáron tíz évvel ezelőtt – az az NKFP által finanszírozott projektem, amelynek lezárultával létrejött az a több mint 300 túlélővel és kb. 30 szemtanúval

¹ **Alvin H. Rosenfeld.** *The End of the Holocaust.* Bloomington: Indiana University Press, 2011

készített narratív élettörténeti interjúból álló gyűjtemény, amely mára már kutatható az Open Society Archívumban². Ugyane küzdelem jegyében fogant a jelen beszámoló tárgyát képező OTKA kutatás terve is: azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy az említett interjús anyag segítségével igazán közelről értsük meg a magyar(országi) holokauszt egy szeletét, a munkaszolgálatot.

A magyarországi munkaszolgálatról szólva természetesen – mint ahogy minden olyan esetben, amikor a magyar, vagy magyarországi holokauszt valamely aspektusára kerül a szó – , alapvető probléma, hogy mely területről, illetve mely populációról beszélünk. Az I. világháború előtt magyarok – magukat magyarnak vallók, illetve magyarul beszélők – alapvetően csak az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó – de nem egyedül magyarok lakta – Magyarország területén éltek. A földrajzilag máshol elhelyezkedő, de hozzájuk hasonló értelemben magyarnak tekinthetők e területről származó emigránsok voltak. Ez a helyzet az I. világháborút követő Trianoni Békeszerződéssel alapvetően megváltozott, hisz a magyarul (is) beszélő, magát (részben vagy egészen) magyarnak (is) érzők egy része, együtt sok más nemzetiségű társával, az új határokon kívülre került. Ráadásul Magyarország határainak az érintett időszakban a II. világháborús eseményekkel összhangban álló mozgásai révén tulajdonképpen folyamatosan változott, hogy a fenti értelemben magyarnak tekinthető populációból azok, akik maguk „nem költöztek”, mikor tekintődtek Magyarországon lakónak. (S persze ugyanezt nem magyar társaikról is elmondhatjuk.) Ennek megfelelően nehéz dolgunk van, akár a magyar nemzetiségű, ajkú, identitású vagy Magyarországon lakó zsidóság vonatkozásában szeretnénk bármit állítani a korszakban. Ugyanakkor, bár a dolgunk akkor volna a legegyszerűbb, ha úgy döntenénk, hogy a trianoni határokon belüli, vagy esetleg a mindenkori Magyarország területén élő zsidósággal foglalkozunk, döntésünk nem lenne igazán életszerű: a magyar ajkú, s magyar identitású népesség egy részéről így ugyanis lemondanánk.

A kutatás mindazonáltal az ekként nehezen behatárolható magyar munkaszolgálat jobb megismerését tűzte ki célul, s mindehhez a már említett anyagot, az OSA 419 sz. gyűjteményét kívánta alapul venni.

„... az [elbeszél]t] élettörténet nyilvánvalóan nem közvetlenül az egykor átélteket adja vissza, hanem azt, ami a mostani emlékezetben marad meg belőle.” – fogalmaz Philippe

² A 2004-07 között futó „Totalitarizmus és Európa” c. projekt alprojektje volt a Totalitarizmus és Holokauszt c. interjús kutatás, az ebből létrejött gyűjtemény HU OSA 419 számon van regisztrálva a Nyílt Társadalom Alapítvány Archívumában regisztrálva.

Lejeune³ emlékezet és önéletrajzi elbeszélés viszonyával kapcsolatban, s Daniel Bertaux-t idézve⁴ azt is hozzáteszi, hogy a „múltra való visszaemlékezés állandóan a jelen interpretációs sémáin keresztül történik. Ugyanakkor – hiszen ezen interpretációs sémáinkat elképzelt és előrevetített jövőnk képzeleti is alakítják –, elbeszélte élettörténetünk három idősík, múlt, jelen és jövő találkozásában születik. „Az élettörténet” – mondja másfelől ismét Lejeune –, a dialógusban keletkezik, amelyben tovább sokszorozódnak a nézőpontok: a beszélő által megtapasztalt tényleges másikról saját fantáziájában megképzett hallgatói elvárás is formálja az önéletrajzát elbeszélő szövegét.

Tulajdonképpen erre épít az az interjú technika is, amellyel az OSA-ban őrzött gyűjtemény dolgozott. A narratív interjú készítésének technikája⁵ a "hagyományos" mélyinterjú módszertől eltérően a hangsúlyt a személyes élettörténet saját, kívülről nem befolyásolt elbeszélésére helyezi: a történetet abban a struktúrában próbálja meg megismerni, ahogy azt az elbeszélő saját narratív identitásának meg- és újraformálása részeként története elmondásakor elrendezi. Az így készült interjúk lehetőséget adnak az elemzőnek az elbeszélte és megélt élettörténet fogalmi megkülönböztetésére⁶, s arra, hogy általa egybevegyük az elbeszélő saját, belső, valamint a szemlélő-értelmező külső perspektívájából megfogalmazódó történetet, s értelmezzük a kettő, a megfogalmazódó *idem* és a kívülről látható *ipse* identitás viszonyát⁷. E Ricoeur-i fogalmi páros és a már említett megélt és elbeszélte történet rosenthali kettőse mellé e hermeneutikai elemzés során az elbeszélésből kiemelhető biográfiai adatokból rekonstruált történet, a szöveg szerkezetében megjelenő asszociációs lánc és a szöveg nyelvi megformálásának együttes elemzése egy mélylélektani szempontú fogalmi kettős, tudatos és tudattalan rétegek elkülönítését is lehetővé teszik. Ugyanakkor ez az elemzési eljárás nemcsak számol az interakciós helyzettel, amelyben az interjú születik, de alapvetőként használja fel interpretációjában az ott keletkező – a pszichoanalízisben indulatátállítélinek ill. viszontindulatátállítélinek nevezett érzéseket, újabb fogalmi párost vonva be elemzési eszköztárába. Mindezek kiválóan alkalmassá teszik arra, hogy az így készült és elemzett interjúk révén teljes mélységében bontsuk ki a vizsgálat tárgyául választott témát, a jelen esetben a munkaszolgálatot, a munkaszolgálat – illetve különböző munkaszolgálatok – személyes élményét, megélését.

³ Philippe Lejeune: Önéletírás, élettörténet, napló, L'Harmattan, Budapest, 2003., p. 137

⁴ Bertaux, Daniel: Life Stories in the Baker's trade, pp. 169-189 in D. Bertaux (Ed): Biography and Society, London and Beverly Hills: Sage Publications, London, 1981

⁵ v.ö. Fritz Schütze: *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien 1*. Fernuniversität-Gesamthochschule, Hagen 1987

⁶ v.ö. Rosenthal, Gabriele: *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte. Gestalt und Struktur bio-graphischer Selbstbeschreibungen*. Frankfurt a. M.: Campus, 1995

⁷ v.ö. Ricoeur, Paul: *Onself as another Oneself as Another*, Chicago: University of Chicago Press, 1992 (1990).

Amikor a projektre kértük, s utóbb elnyertük az OTKA támogatását, két dologra, amelyekkel munkához látva hamarosan szembesülnünk kellett, nem számítottunk. Egyrészt arra, hogy a gyűjteményben a mai magyar határokon kívülről származó interjúk között egyes területek esetében egyáltalán nincsen volt munkaszolgálatossal készült interjú, illetve ahol van is, ott sem feltétlenül elegendő a kitűzött cél eléréshez. Jó okunk volt arra, hogy ennek ellenkezőjét feltételezzük, hiszen a gyűjtemény nagyobb részben ugyan a mai Magyarország területén élő túlélőkkel készített interjúkból áll, nemcsak, hogy készültek interjúk a mai határokon túl is, de a mai határokon belül élő populációban is vannak számosan, akik eredetileg Magyarország valamely Trianonnál elcsatolt területéről származnak.

S nem számítottunk arra sem, ami talán még meglepőbb, hogy bizonyos területek, országok vonatkozásában feldolgozott formában nem áll rendelkezésre az elemzéshez feltétlenül szükséges történelmi háttértudás.

Ennek megfelelően azután, hogy a kutatás első szakaszában, melyben a témára vonatkozó szakirodalmat és a rendelkezésre álló interjúk anyagot szisztematikusan végignéztük, s ezek a hiányosságok felszínre kerültek, a kutatás tulajdonképpen három szálon futott tovább:

1. Történelmi kutatást folytattunk mindazon országok munkaszolgálatára vonatkozóan, amelyeknek a törvényei/rendeletei hatálya kiterjedhetett magukat magyarnak megélő személyek munkaszolgálatára.

2. Kikerestük és elemezni kezdtük az eredeti anyagban azokat az interjúkat, amelyek illeszkedtek a kutatáshoz, illetve amelyek esetében már rendelkezésünkre állt a történelmi háttértudás.

3. Felkutattuk mindazokat a forrásokat – archívumokat, gyűjteményeket – amelyek holokauszt túlélők interjúit őrzik, s ezekben azon területek esetében, ahol a rendelkezésre álló anyagban nem találtunk megfelelő számú interjút, kerestünk további olyan interjúkat, amelyek alkalmasak arra a típusú elemzésre, amellyel a pusztán tényfeltáráson túl is megérthető, hogy az üldözöttek hogyan éltek meg a velük történeteket akkor, illetve az azóta eltelt évtizedekben. A számunkra leginkább használhatónak a Shoah Foundation és a Mauthausen Survivors Documentation Project gyűjteménye bizonyult.

Így lassan eljutottunk odáig, hogy nemcsak, hogy minden régióról megszereztük a szükséges történeti tudást, de találtunk megfelelő interjút is, amelyet elemezni tudtunk.

Mára nemcsak, hogy elkészültek az egyedi történeti ország-tanulmányok, de azokból megszületett egy olyan összegző-összehasonlító tanulmány is, amely az egyes területek munkaszolgálatának leírása mellett egy nagy összefoglaló táblázatban bemutatja a különböző országok munkaszolgálatokkal kapcsolatos rendelkezéseit is kronologikus rendben. A teljes tanulmány magyar nyelven van készen, de nagyobb részét már angolra is lefordítottuk.

Emellett elkészültek egyedi esettanulmányok a munkaszolgálat akkori és mai megéléséről magyarországi, szlovákiai, romániai és szerbiai férfi munkaszolgálatosok esetében, s olyan budapesti nők esetében is, akik a speciális női munkaszolgálatot éltek meg és túl.

Mindezek mellett az anyag kiegészül egy olyan esettanulmánnyal is, amelyben „kívülről”, egy szemtanú elbeszélésén keresztül látunk bele abba, hogy hogyan élte meg a vészkorszakot az üldözöttek környezte, s hogy mit „kezd” ma az akkori élménnyel.

Azt tervezzük, hogy most, hogy lezárult a kutatás, végleges formába öntjük és esetleg még néhány félkész elemzést befejezve tovább „komplettírozzuk” a teljes anyagot, s megpróbálkozunk annak kötetté szerkesztésével és kiadásával.

Ugyanakkor, mint a fentiekben elmondtuk, az eredeti elképzelés szerint narratív élettörténeti interjúkkal terveztünk dolgozni. Azok az interjúk, amelyeket más gyűjteményekben – Shoah Foundation, Mauthausen Survivors Documentation Project, Yad Vashem – találtunk, sok esetben nem csak, hogy nem ezzel a technikával készültek, de kérdezői technikájuk révén egyáltalán nem tették lehetővé a mi szemléletünk szerinti elemzést: a Shoah Alapítvány interjúi például sok esetben nem pusztán félig-struktúrált interjúk abban az értelemben, hogy meghatározott kérdéseket feltéve, de azok feltevése után az elbeszélőnek teret hagyva határozzák meg kívülről az interjú menetét, hanem kifejezetten erőszakosan kényszerítik a megkérdezett személyt arra, hogy a kérdező logikáját követve válaszoljon annak kérdéseire. Ennek a módszernek nem pusztán azzal a súlyos veszéllyel jár, hogy az interjú alanya, aki ebben az esetben olyasvalaki, aki a vészkorszakbéli üldöztetést átélte, ahelyett, hogy a narratív interjú gyógyító hatását tapasztalná meg⁸, (ismét) erőszak

⁸ Gabriele Rosenthal: A történetmesélés gyógyító hatása, in: Bodor Péter (szerk.): Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv, Móra kiadó, Budapest, 228–248 old., és Júlia Vajda: Two survivor cases: therapeutic effect as a side-product of the biographical narrative interview. *Journal of Social Work Practice*, Vol. 21. No. 1, March 2007, p. 89-102, Routledge, part of the Taylor & Francis Group

áldozatának, üldözöttnek érzi magát, s másodlagos traumatizáció áldozatává válik⁹, de az is, hogy a kapott szöveget sokkal nagyobb mértékben határozza meg a kérdező gondolkodása és érzései, mint azé, akit kérdez, ami által az elemzésben nehéz azt elemezni, amire/akire kíváncsiak volnánk: az elbeszélő történetét s történetmesélési módját, s ezen keresztül narratív identitását. Éppen ezért akkor, amikor más gyűjteményekhez kellett egy adott terület munkaszolgálatos narratíváit keresve fordulnunk, nem pusztán a gyűjtemények más szempontú rendszerezése miatt volt nehéz megtalálnunk azt, amit kerestünk, de amiatt is, hogy csak azok az interjúk jöttek kutatásunk számára szóba, amelyek legalább valamelyest teret engedtek annak, hogy az önéletrajzi elbeszélő saját maga konstruálja meg narratíváját.

Ugyanakkor az elemzés még azokban az esetekben is szükségképpen egyfelől nehezebb, másfelől kevésbé eredményes, amelyekben az interjú készítőjének személyes empátiás készsége okán az interjú csak részben követi a kérdező logikáját: az elemzésben esetenként így is csak arra a kérdésre próbálhatunk választ keresni, hogy a kérdezőt mi mozgatja. nem pedig arra, hogy az elbeszélőt. Az utóbbi esetében azután persze elgondolkozhatunk azon, hogy hogyan élte meg a kérdező „váratlan beavatkozását”, s nyilván ez is hozzájárul az ő megértéséhez – ez azonban nem pótolja azt a mélységet, amelyet egy valódi „szakszerűen elkészített” narratív interjú tud biztosítani.

Mindezek után a kutatási eredmények tartalmával kapcsolatban összefoglalólag elmondható, hogy az összehasonlító történelmi háttér tanulmány és az egyedi esettanulmányok alapján kirajzolódó képből világosan megmutatkozik, hogy az egyes területek illetve országok között abban a tekintetben nem volt különbség, hogy a zsidók üldözésének végcélja tulajdonképpen mindenütt az „Endlösung”, a teljes megsemmisítés volt. Ez alól nem képeznek kivételt azok az országok sem, ahol él egy olyan történelmi képzet, hogy az adott ország munkaszolgálatosaival alapvetően „jól bántak”, s az életük nem volt veszélyben. Hogy csak egy látványos példával éljünk, Szlovákiában a munkaszolgálatos táborokban viszonylag jók voltak az életkörülmények, ez ugyanakkor nem jelentett garanciát az életben maradásra, hisz ugyanezek a táborok szolgáltak gyűjtőtáborként is a deportálás megszervezéséhez, s a munkaszolgálatosok legnagyobb hányadát utóbb feltették a lágerekbe menő vonatokra. A történelmi narratíva ezen átiratai – bár természetesen tudatában vagyunk annak, hogy ahogy a

⁹ Vajda Júlia: Magunkra hagyva – egy interjú története, in: Pécsi Katalin (szerk.): „Sós kávé – Elmeséletlen női történetek”, Novella kiadó, 2007

személyes történetnek, úgy a történelemnek is lehetségesek különféle olvasatai¹⁰ –, mint például pusztán annak hangsúlyozása, hogy milyen jók voltak a fizikai kondíciók a szlovák táborokban – egyértelműen a múlt megszépítését, a felelősséget elhárítását szolgálják csupán, s pusztán kivételes egyedi esetekből való túláltalánosításon alapulnak.

Emellett általános értelemben abban sincs különbség az érintett országok között, hogy a zsidók „megsemmisítését” előkészítő/megelőző/előkészítő mindenütt igyekeztek a szabadságuktól már megfosztott, de még munkaképes zsidók munkaerejét az adott állam (ill. azon belül különböző gazdasági intézmények) céljaira használni. Ugyanakkor a munkaszolgálat megszervezésének módja, a munkaszolgálaton belüli bánásmód, s a túlélési esélyek tekintetében az egyes országok között komoly különbségek mutatkoznak. Amíg például a magyarországi munkaszolgálat egyértelműen a hadsereghez kötődött, addig a szlovákiai, bár szervezetileg az sem volt független a hadseregtől, a magyarországi munkaszolgálattól eltérően az ottanit nem egyes katonai egységek „segítését” szolgálta, hanem megszervezett táborok formájában a háborús gazdaságot volt hivatott támogatni. Romániában viszont mindkettőtől eltérően a zsidókat jobbára építkezéseken, útépítésben, vasútépítésben foglalkoztatták stb. E részletek pedig természetesen nem csak önmagukban fontosak, de fontosak annyiban is, hogy mennyiben tették lehetővé a szökést, illetve a munkaszolgálatból való egyéb elmenekülést. Ráadásul e tekintetben az adott ország normái, kulturális szokásai is komoly különbségeket eredményeznek: a korrupcióval „bensőségebb viszonyban” álló országokban a hatóságok lefizetése is eredményezhette az üldözöttek megmenekülését. Ugyanakkor mindezen vonatkozásokban az egyes országokon belül is – nem is csak területenként, de az egyedi munkaszolgálatos egységeket „irányítók” személyének, személyiségének függvényében is – igen jelentősek a különbségek.

Mindemellett a különbséget abban a vonatkozásban, hogy milyen sor várhatott az egyes üldözöttekre, nem csak a törvények különbözősége okán befolyásolta, hogy melyik országban éltek át/meg az üldöztetést, de annyiban is, hogy a munkaszolgálatra való behívásukra országonként más-más időpontokban kerülhetett sor, s ez is nagyban befolyásolta a szökés lehetőségét azon kevesek számára, akik ezt egyáltalán meg merték kockáztatni. Hogy ismét egy szlovák példával éljünk: az ottani deportálásokra a munkaszolgálatos táborokból olyan korán került sor, hogy – a rendelkezésre álló tökéletes nyelvtudás birtokában – még meglehetősen könnyen át lehetett Magyarországra szökni. Ez persze az átszököttekre,

¹⁰ v.ö. Hayden White: A történelmi szöveg mint irodalmi alkotás. In: White, Hayden: A történelem terhe. Osiris–Gond, Budapest, 1997, pp. 68–102.

hiszen idegen államok polgárai voltak, még a németek magyarországi bejöveteléig is legfeljebb csak haladékat, nem igazi biztonságot jelentett.

Maguk az egyedi esettanulmányok sorra járják mind magát az „anyaországot” – a azon belül a férfiak munkaszolgálat mellett a nőket is –, mind a határon túli területeket (Felvidéket, Szerémséget, Erdélyt stb), s „közelnézetből” engednek bepillantást mindezen folyamatokba, helyzetekbe, s ezzel alapvetően egészítik ki a történeti kutatás által mondottakat. Az egyedi történetek és elbeszélések hermeneutikai esetrekonstrukción alapuló elemzésén keresztül „testközelbe” hozzák az üldözöttek személyes élményeit, azt, ahogy ők az üldözöttest akkor ott, s aztán később, a következő évtizedek során megélték. Mindezeket ugyanakkor olyan módon, hogy az abban közvetített élményt át tudjuk adni, valójában összefoglalni nem lehet. Áll ez természetesen arra az esettanulmányra is, amellyel a túlélők narratíváinak „másik oldaláról”, a szemtanúk elbeszéléséből hozunk példát: a szemtanúk élménye, s az erre vonatkozó narratívája is sokkal komplexebb, s belső ellentmondásokkal telibb, hogy annak rövid összefoglalása nem pusztán felületes képet mutatna, de el is bagatellizálná nem csak magát az elbeszélést, de a tanulmányban arról mondottakat is.

A kutatásban készült tanulmányok jegyzéke:

1. Csősz László – Gidó Attila: Munkaszolgálat Romániában és Magyarországon a holokauszt idején
2. Csősz, László – Gidó, Attila: Excluși și exploatați. Serviciul municipii obligatorii al bărbaților evrei în România și Ungaria în timpul celui de al doilea război mondial, megjelent: Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România. Working papers in Romanian minority studies, Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről, Nr. 48, Institutul Pentru Studiarea problemelor minorităților naționale, Cluj-Napoca, 2013
3. Dész Júlia – Vajda Júlia: „*Én- én egyszerűen nem tudom **elhinni** ---- hogy én meg tudtam tenni ezt ----,*” – a romániai munkaszolgálat emlékezete egy erdélyi magyar túlélő elbeszélésében
4. Füleki Katalin: "*Mondom neked, hogy világ életemben szerencsém volt*" - A romániai munkaszolgálat emlékezete egy erdélyi magyar túlélő elbeszélésében (draft)
6. Kunt Gergely: "Nem is rossz, hogy musz lettem, mert rengeteg élményben volt, és lesz részem." - Kamaszok munkaszolgálaton 1944 telén
7. Kunt Gergely – Vajda Júlia: Kunt Gergely – Vajda Júlia: "Nem is rossz, hogy muszos lettem, mert rengeteg élményben volt, és lesz részem." - A női "munkaszolgálat" élménye és emléke interjúkban és naplókban, megjelenés alatt, in: Hely, identitás, emlékezet, szerk. Bögre Zsuzsanna és Keszei András, L'Harmattan, 2014
8. Kunt Gergely – Vajda Júlia: „*Haragszok rája e nédd, pedig már meghalt*” – avagy ahogy egy szemtanú a soát elbeszéli
9. Gergely Kunt – Júlia Vajda: "*I am still mad at her, you see, no matter she is dead, the bitch*" – or Shoah as a bystander reminisces about it, megjelenés alatt a Jews and Gentiles living together in East-Central Europe c. konferencia (Prága, Károly Egyetem, 2014. május 26-30.) kötetében
10. Laszák Ildikó – Csősz László – Fiamova, Martina – Gidó Attila – Kunt Gergely – Paulovicova, Nina – Pejtin Attila – Vajda Júlia: Munkaszolgálat a második világháború idején a történelmi Magyarország utódállamaiban, megjelenés alatt in: Múltunk, Politikátörténeti folyóirat, Budapest, 2015
11. Laszák Ildikó: Összefoglaló táblázat a zsidóüldözéssel, munkaszolgálatlaltal és kényszermunkával kapcsolatos legfontosabb rendelkezésekről.
12. "*Ahogy egyre többet hazudtam, úgy kerültem egyre mélyebbre*" -- egy zágrábi zsidó család önértelmezési küzdelmei (draft)
13. Paulovičova, Nina: Labour camps in Slovakia through the lens of Holocaust survivors' testimonies (draft)
14. Fiamova, Martina - Paulovičova, Nina: Historical Overview of Labour Camps in Slovakia
15. Pejtin Attila: Vajdasági/délvidéki (zsidó) munkaszolgálatosok
16. Szász Anna – Vajda Júlia: "Mindig van éhség" – pillanatképek Mauthausen felszabadulásáról, Eötvös kiadó, 2012
17. Vajda Júlia: „Próbáljunk meg és kéredzkedjünk fel erre a szekérre, – fiatal zsidó lányok munkaszolgálaton

18. Vajda Júlia: „Túl kell éljem ezt a borzalmat, hogy a poklok poklát túlélő elmesélje” – gondolatok az európaiságról a soá egy „hivatásos mesélővé” lett túlélője kapcsán, *Múlt és Jövő*, 2012/3, 87-94. old, 2012 2012 folyóiratcikk - nem

19. Vajda Júlia: Birkák módjára mentek volna a vágóhídra? Antiszemitizmus és asszimiláció a holokauszt előtti Magyarországon a túlélők emlékezetében, *Jel-Kép*, 2011

Előadásaink a kutatás alapján:

1. Kunt, Gergely: "In the end it's not bad that I became a forced labourer" - Hungarian labour service from the perspective of diaries of Jewish teenagers ("Biographical research in the 21st century – epistemological issues and ethical dilemmas", Łodz, 2013. június 16-17.)

2. Vajda, Júlia: "Let's try and ask to be let on this cart" – Young Hungarian women's labour service as it is narrated sixty years later ("Biographical research in the 21st century – epistemological issues and ethical dilemmas", Łodz, 2013. június 16-17.)

3. Kunt Gergely – Vajda Júlia: Végül nem is rossz, hogy muszos lettem – a női munkaszolgálat emlékezete naplókban és interjúkban, előadás a PPKE Hely, identitás, emlékezet c. konferenciáján, Budapest, 2013. október 4-5.

4. Kunt, Gergely – Vajda, Júlia: "*In the end it's not bad that I became a forced labourer*" –women's narratives on labour service in diaries and interviews

5. Gergely Kunt – Júlia Vajda: "*I am still mad at her, you see, no matter she is dead, the bitch*" – or Shoah as a bystander reminisces about it, Prága, Károly Egyetem konferenciája 2014. május 26-30, Jews and Gentiles living together in East Central Europe in the Twentieth Century